

ПРИНЦИП НЕЗМІНЮВАНOSTI СУДДІВ

PRINCIPLE OF IMMUNITY OF JUDGES

Назимко Є.С., д.ю.н., професор, перший проректор
Донецький державний університет внутрішніх справ

Буга Г.С., д.ю.н., доцент, начальник відділу організації наукової роботи
Донецький державний університет внутрішніх справ

Закріплення в Конституції України та законодавстві України принципу незмінюваності суддів є однією із гарантій їх незалежності. Отже, незмінюваність складу суду можна з упевненістю розглядати як ще одну гарантію діяльності судів. В національному законодавстві принцип незмінюваності суддів знайшов своє нормативне закріплення. Відповідно до ч. 5 ст. 126 Конституції України суддя обіймає посаду безстроково. У ст. 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка називається «незмінюваність судді» закріплено, що суддям гарантується перебування на посаді до досягнення ними шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення суддів з посади або припинення їх повноважень відповідно до Конституції України та Закону. Крім цього, суддю не може бути переведено до іншого суду без його згоди, крім переведення: 1) у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду; 2) у порядку дисциплінарного стягнення. Слід відмітити, що підставами для звільнення судді є: 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я; 2) порушення суддею вимог щодо несумісності; 3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; 4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; 5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду; 6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Повноваження судді припиняються у разі: 1) досягнення суддею шістдесяти п'яти років; 2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави; 3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним; 4) смерті судді; 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину.

Ключові слова: незмінюваність суддів, суддя, суд, судово гілка влади, незалежність судової влади.

Enshrining in the Constitution and legislation of Ukraine the principle of the immutability of judges is one of the guarantees of their independence. Consequently, the immutability of the composition of the court can be confidently considered as another guarantee of the activity of the courts. In national legislation, the principle of the immutability of judges has found its normative enshrinement. According to Part 5 of Art. 126 of the Constitution of Ukraine, a judge holds office for an indefinite period. In Art. 53 of the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges», which is called «immutability of judges» stipulates that judges are guaranteed tenure until they reach sixty-five years of age, except in cases of dismissal of judges from office or termination of their powers in accordance with the Constitution of Ukraine and the Law. In addition, a judge cannot be transferred to another court without his consent, except for the transfer: 1) in the event of reorganization, liquidation or termination of the work of the court; 2) as a disciplinary sanction. In Art. 53 of the Law of Ukraine «On the Judicial System and Status of Judges» which is called «immutability of judges» stipulates that judges are guaranteed tenure until they reach sixty-five years of age, except in cases of dismissal of judges from office or termination of their powers in accordance with the Constitution of Ukraine and the Law. In addition, a judge cannot be transferred to another court without his consent, except for the transfer: 1) in the event of reorganization, liquidation or termination of the work of the court; 2) as a disciplinary sanction.

Key words: immutability of judges, judge, court, judicial branch of government, independence of the judiciary.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського державотворення та правотворення гостро постало питання про відродження довіри до судів і правосуддя. Очевидно, що розв'язання цієї суспільно значущої проблематики не буде вчасним і ефективним без удосконалення закріпленого на сьогодні в Конституції та законах України правового статусу суддів. З огляду на важливу місію суддів у суспільстві та державі, – утвердження верховенства права та справедливості, – конституційноправовий статус суддів в Україні має бути повно і вичерпно урегульованим насамперед у Конституції України та конституційному законодавстві, що унеможливить довільні інтерпретації цього статусу в юрисдикційній (правосудній) практиці [1, с. 24]. Слід зазначити, що до загальноправових статусних принципів правового статусу суддів належить і принцип незмінюваності суддів, який також знаходить своє закріплення в міжнародних і національних правових актах [2, с. 105].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Принцип незмінюваності суддів був предметом наукових досліджень Кравчук В. М., Петренко І. В., Факас І. Б. Череватий М. Ю., Юхимюк О. М. та інших провідних науковців. Однак, низка аспектів принципу незмінюваності суддів, потребують додаткового опрацювання.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення принципу незмінюваності суддів.

Вклад основного матеріалу. Однією із найважливіших гарантій діяльності судів є їх незалежність. Незалежність суддів знаходиться в тісному зв'язку із принципами незмінюваності суддів і несумісності суддівської посади, які забезпечують незалежність суддів [3, с. 130]. Як цілком слушно зауважує Факас І. Б., незмінюваність суддів є одним з основоположних принципів і важливою передумовою діяльності незалежного, неупередженого й об'єктивного суду [4, с. 112]. Незмінюваність судді як гарантія діяльності судів, забезпечується, окрім іншого, встановленням вичерпного переліку підстав, відповідно до яких суддя може бути звільнений. Так, відповідно до ст. 126 Конституції України, суддя обіймає посаду безстроково. Підставами для звільнення судді є: 1) неспроможність виконувати повноваження за станом здоров'я; 2) порушення суддею вимог щодо несумісності; 3) вчинення істотного дисциплінарного проступку, грубе чи систематичне нехтування обов'язками, що є несумісним зі статусом судді або виявило його невідповідність займаній посаді; 4) подання заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням; 5) незгода на переведення до іншого суду у разі ліквідації чи реорганізації суду, в якому суддя обіймає посаду; 6) порушення обов'язку підтвердити законність джерела походження майна. Повноваження судді припиняються у разі: 1) досягнення суддею шістдесяти п'яти років; 2) припинення громадянства України або набуття суддею громадянства іншої держави; 3) набрання законної сили рішенням суду про визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим, визнання недієздатним або обмежено дієздатним;

4) смерті судді; 5) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді за вчинення ним злочину [5]. Встановлена в положеннях чинного національного законодавства вимога, відповідно до якої склад суду є незмінним, а також єдина процедура зміни цього складу (відвід або самовідвід судді) не дозволяють в незаконний спосіб, наприклад, скориставшись адміністративним ресурсом, вплинути на хід судового засідання та спричинити прийняття незаконних рішень у рамках судочинства. А тому незмінюваність складу суду можна з упевненістю розглядати як ще одну гарантію діяльності судів [6, с. 306–307].

У ст. 53 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка називається «незмінюваність судді» закріплено, що суддям гарантується перебування на посаді до досягнення ними шістдесяти п'яти років, крім випадків звільнення суддів з посади або припинення їх повноважень відповідно до Конституції України та Закону. Крім цього, суддю не може бути переведено до іншого суду без його згоди, крім переведення: 1) у разі реорганізації, ліквідації або припинення роботи суду; 2) у порядку дисциплінарного стягнення [2, с. 115–116].

Як зазначає Прилуцький С., варто звернути увагу, що у більшості цивілізованих країн світу зі сталою демократією, інститут незмінюваності суддів становить одну з ключових основ статусу професійних суддів та є важливим принципом судоустрою, який гарантує безстрокове перебування судді на посаді, а також на переміщення судді з посади та місця посади без його згоди. Забезпечення терміну перебування на посаді та незмінюваність – ключові елементи незалежності суддів. Відповідно, судді повинні мати гарантований термін перебування на посаді до часу обов'язкового виходу у відставку, де такий існує. Узагальнення головних ознак незмінюваності суддів дало змогу Прилуцькому С. виділити його найголовніші елементи, зокрема: 1) вперше призначений на посаду суддя з самого початку повинен ставати незмінюваним. Згідно цього правила граничний термін перебування суддів на посаді має бути чітко визначений в законі. Зазвичай, строк повноважень суддів гарантується досягненням обов'язкового пенсійного віку або моментом досягнення фіксованого строку повноважень; 2) особу, яку призначено на суддівську посаду, не можна без її згоди звільнити, відсторонити, перевести на іншу посаду, на більш низьку, ні на більш високу [7, с. 73–74].

Слід відмітити, що цей принцип закріплений низкою європейських нормативно-правових актів рекомендаційного характеру. Так, Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо незалежності, ефективності та ролі суддів від 13.11.1994 р. № R(94)12 містить положення про те, що судді – незалежно від того, чи було їх призначено, чи обрано – беззмінно перебувають на посаді до часу досягнення ним віку обов'язкового виходу на пенсію або до закінчення строку їхніх повноважень [8]. Учасники багатостороннього семінару, організованого Радою Європи 8–10.07.1998 р., посилаючись на вказану Рекомендацію та визнаючи закріплені нею цілі, прийняли Європейську хартію щодо закону про статус суддів, яка передбачає перебування на посаді судді на постійній основі (п. 3.3) [9]. Прийнята 17.11.2010 р. Рекомендація CM/Res (2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, згідно з п. 49, забезпечення терміна перебування на посаді та незмінюваності визнає ключовими елементами принципу незалежності суддів [10; 11, с. 152–153].

Консультативна рада європейських суддів у своєму Висновку № 1 про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів 2001 року [12] відзначила, що судова гілка влади має бути незалежна від інших. При цьому зазначено, що незалежність слугує також гарантією неупередженості. Незалежність судді має забезпечуватися

повною мірою та розглядатися крізь призму різноманітних критеріїв, з огляду на різні аспекти кар'єри судді: від його підготовки до призначення, підвищення на посаді чи вжиття дисциплінарних заходів [13 с. 334].

До національних статусних принципів правового статусу суддів належить і принцип незмінюваності суддів, який також знаходить своє закріплення в міжнародних і національних правових актах. Відповідно до п. 60 (а) Висновку № 1 (2001) КРЕС для КМРЕ «Про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів» незмінюваність суддів повинна бути конкретно складовою їхньої незалежності, що повинно закріплюватися на найвищому внутрішньому правовому рівні. У Рекомендації № (94) 12 визначено, що судді – незалежно від того, чи було їх призначено, чи обрано – постійно перебувають на посаді до часу досягнення ними віку обов'язкового виходу на пенсію або до закінчення строку їхніх повноважень [14].

Загалом, міжнародні стандарти щодо незалежності судової системи забезпечують суддям гарантований термін повноважень до обов'язкового виходу на пенсію. Цей так званий «принцип незмінюваності суддів» дозволяє забезпечити незалежність окремих суддів і судової системи як такої. Винятки з цього правила повинні бути обмежені та чітко визначені законом. Відтак, рішення про звільнення суддів не можна сприймати легковажно чи спрощено. Суддів може бути звільнено лише у виняткових випадках, наприклад, з причин їх нездатності виконувати свої обов'язки, через поведінку, невідповідну до посади, яку вони займають, за наявності серйозних підстав неналежної поведінки чи некомпетентності, чи у разі значного порушення дисциплінарних або кримінальних положень, визначених законом. Для забезпечення незалежності судової системи рішення про звільнення суддів мають ухвалюватися самою судовою владою, через органи самоврядування, та з дотриманням справедливих процедур, які забезпечують об'єктивність і неупередженість та встановлені у конституції чи законі [15, с. 281; 16, с. 164].

Незмінюваність суддів найбільш ефективно забезпечує суду можливість бездоганного служіння праву і правді, без всякого відволікання на користь влад чи приватних осіб, і складає необхідну умову правильної організації суду [17, с. 688].

На думку Сердюк В., незмінюваність суддів є поняттям, яке охоплюється наявністю двох елементів і полягає в довічному (безстроковому) обранні (призначенні) судді на посаду та забороні переміщення його з посади (з місця здійснення правосуддя) без його згоди [18, с. 122]. Принцип незмінюваності суддів, на думку Лапкіна А., передбачає наявність закріплених у законі гарантій стабільного перебування на займаній посаді і виконання своїх професійних обов'язків з метою підвищення незалежності суддів. Науковець незмінюваність суддів розглядає в організаційному (постійність перебування на займаній посаді) та процесуальному (незмінність складу суду при розгляді конкретної справи) розумінні [19, с. 37].

Як зазначає Пустовойт Т. В., згідно теорії конституційного права одним із важливих елементів незалежності суддів є їх незмінюваність. В основі незмінюваності суддів лежить підхід про безстрокове (довічне) заміщення суддею посади, а також неможливість змістити суддю з посади без його згоди. На сьогоднішній день положення щодо незмінюваності суддів стали вагомим правовою основою статусу суддів та знайшли визнання й закріплення у конституційному законодавстві цивілізованих країн світу. Незважаючи на те, що цей принцип зародився в епоху необмежених монархій, сьогодні незмінюваність суддів одержала визнання та закріплення в основних законах багатьох держав світу. Встановлено, що на сьогодні відбулася лише часткова реалізація принципу незмінюваності суддів України. Даний принцип повноцінно сприя-

тиме забезпеченню незалежності суддів за умови максимального збереження його правової природи. Передусім судові повноваження не повинні підлягати повторним перезатвердженням, а звільнення та переведення суддів повинно гарантуватись судовим захистом [20, с. 12].

Закріплення в Конституції України та законодавстві України принципу незмінюваності суддів є однією із гарантій їх незалежності. Отже, незмінюваність складу суду можна з упевненістю розглядати як ще одну гарантію діяльності суддів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кравчук В.М. Теоретичні основи конституційно-правового статусу суддів в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, Ужгород, 2020. 507 с.
2. Кравчук В.М., Юхимюк О.М. Статусні принципи правового статусу суддів. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2019. № 3 (5). С. 104–120.
3. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К. : Укр. енцикл., 1998. Т. 4: Н–П. 720 с.
4. Факас І. Б. Конституційно-правові принципи організації та діяльності судів загальної юрисдикції в Україні : дис. канд. юрид. наук : 12.00.02. К., 2009. 203 с.
5. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Петренко І.В. Характеристика юридичних гарантій діяльності суддів. *Форум права*. 2017. № 5. С. 305–310.
7. Прилуцький С. Незмінюваність суддів в Україні: конституційно-правове регулювання та проблеми реалізації. *Публічне право*. 2017. № 1(25). С. 73–82.
8. Незалежність, дієвість та роль суддів: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 13.11.1994 р. № 94(12). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text.
9. Європейська хартія щодо закону про статус суддів від 10.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text
10. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17.11.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text.
11. cc Принципи незмінюваності суддів: європейські стандарти та вітчизняна практика. URL: http://www.sci-notes.mgu.od.ua/archive/v35_1/46.pdf.
12. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52.
13. Сердинський В.С. Незалежність суддів: Європейські стандарти. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5. С. 333–335.
14. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_323.
15. Назаров І. В. Питання забезпечення єдності судової системи України. Теорія і практика правознавства : електр. наук. фахове вид. Нац. ун-ту Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х., 2012. Вип. 1 (2). С. 281–291.
16. Материнок М. Теоретико-правовий аналіз процедури переведення та звільнення судді у зв'язку з ліквідацією чи реорганізацією судів в умовах впровадження судово-правової реформи в Україні. URL: <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/218/206>.
17. Штих Т.В. Права і обов'язки судді як суб'єкта трудового права. *Форум права*. 2009. № 3. С. 686–690.
18. Сердюк В. Недоторканність та незмінюваність суддів. Українські реалії та європейський досвід. *Вісник прокуратури*. 2006. № 10. С. 116–122.
19. Лапкін А.В. Організація судових та правоохоронних органів України: навч. посіб. у схемах. Вид. 4-те, змін. і допов. Харків, 2015. 166 с.
20. Пустовойт Т.В. Конституційно-правові основи єдності судової влади України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.02, Харків, 2016. 19 с.